

"Når Trolde, o Præster, vil omstyrte Kirkerne, da bærer, o Præster, Trollernes Tegn Kirkerne!"

Om trolde-Trollevåbenskjoldet i Næstved og omegn!

Revideret 05.06.18

Trolde, det mærkelige mystiske mytologiske nordiske fænomen de er, er ikke nemme at blive klog på. Det har givet plads til forskelligartede forestillinger om hvordan disse væsener så ud og opførte sig igennem tiderne. Vikingerne der bosatte sig på Island, mente dengang at trolde var en enfoldig ond kæmpe, pelset og efter nogles mening uden hoved, med ansigtet på torsoen. I Næstved fortælles ofte det gamle sagn om Fladsåtrolde og dannelsen af Mogenstrup Ås. En skulptur af denne type store islandske trolde blev opstillet foran det ny rådhus i 1944. Den folkemindeinteresserede Franziska Carlsen indsamlede, i Rønnebæk og omegn, de lokales historier om selvoplevede møder med trolde og ellefolk. Disse øjenvidneskildringer fra sidst i 1700-tallet er charmerende at læse nu. Skal de stå til troende var trolde små af størrelse og snu, og gik klædt som mennesker og var meget lig vores forestilling om en nisse. Medens ellefruen var udefinerbar, dejlig og strålende som solens lys forfra, var hun mørk og sort som natten når hun vendte sig om.¹

St. Michael's Church Spurriergate, York²

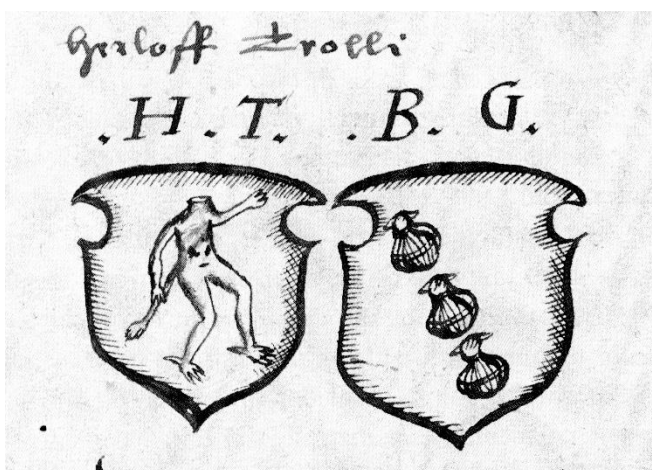
Fladsåtrolde af Arne Bang

¹ Sider 9,10 og 11 i "Noget om og fra Rønnebæk Sogn med Rønnebæksholm" samlet af Franziska Carlsen

² Trolde optræder ikke i britisk mytologi. Denne trolde på et vindue fra 1400-tallet viser forestillingen om et nordisk fænomen. Med både hoved og ansigt på maven!

Flere af Trolle-slægten har boet i Næstved og omegn. Trollevåbenskjoldet pryder, naturligt nok, mangt og meget i Herlufsholm kirke og skole, men det ses også i flere andre kirker på ligsten, prædikestole m.m. Trollden på våbenskjoldet er altid farvet rød, medens selve skjoldet er i guld. Troldefiguren har **ikke** meget at gøre med ovennævnte trolde, så hvordan skal den forstås? Og hvorfor brugte de netop dette ugudelige motiv som slægtstegn?

Vikingerne blev kristne i slutningen af 900-tallet, de blev døbt og deres kirker blev troldenes fjende nummer et. Troldene hadede kristendom, var bange for kirkeklokkens kimen, og hvis de lugtede kristenblod skulle menneskene passe på, for så var der fare på færde. I Norge i 1100-1300-tallet blev der ligefrem indført love, under Borgartinglovene, mod at folk ufraværende kom til at "vække trolde som udøvede hedenskab" og man måtte ikke råbe forbandelsen "Må troldene tage dig" efter nogen. Dog kendes der ikke til nogen retssager vedr. trodelovene.

Selv om troldene boede i de meget øde og vilde områder i Nordskandinavien kendes de også fra Danmark, hvor folkesagnene fortæller om store trolde der smed sten mod de første kirker. Over tid blev de latinske begreber i den katolske kirke "monstrum" og "demonum", monster og djævle, forstået og oversat med "troll". På fremstillingen af djævle og trolde, som de ses på danske middelalderkalkmalerier i kirkerne, blev de synonyme med hinanden.

Trolleslægtens myter

Den danske Trolle adelsslægts historie er usædvanlig og går tilbage til Sverige i 1300-tallet. Her blev Birger Knutson Trolle slået til ridder før slaget ved Gataskogen i 1365. Han blev kaldt Trolle før han blev adlet, og han brugte på det tidspunkt et ganske simpelt tredelt skjold på sit segl. Slægten boede tæt på Trolleklippan i Småland, og det var formentlig derfor de blev kaldt Trolle. Det var først med hans søn Birger Birgersson Trolle, at der kom en troll på skjoldet. Hans våbenskjold blev således et såkaldt talende våbenskjold. Motivet siger slægtsnavnet. Det var meget usædvanligt så tidligt, for slægtsnavne blev først påbudt adelen i 1525.

Trolleslægten har en fortælling om hvorfor de tog navnet, og hvorfor deres trold ser ud som den gør. En forklaring der, som myter gør, skuer tilbage over tidligere tiders forestilling om en trold med ansigtet på maven, og som digter en historie om en modig Trolleridder der ender med en hovedløs trold.

En julenat skulle herremanden på gården Ed, sammen med en ledsager, til Voxtorp kirke. Han red forbi Trolleklippan. Her blev han standset af en smuk kvinde, som han åbenbart forstod, var en "satan". Hun bød ham noget at drikke af et drikkehorn. Han tog hornet fra fristerinden og kastede væsken ud. Han greb fat i hendes arm og med ordene "i den hellige nyfødte Jesus Kristi navn", skar han hovedet af hende med sit sværd som han holdt i venstre hånd. Han holdt fast i drikkehornet og fortsatte videre til kirken, skarpt forfulgt af en flok trold som ville have hornet tilbage. På vej hjem så han at den halshuggede fristerinde var forvandlet til en, nu hovedløs, trold. Familien overdrog drikkehornet til Växjö domkirke hvor den dog gik til grunde da danskerne brændte byen i 1570 under 7-års krigen. Et maleri i Voxtorp kirke, fra slutningen af 1500-tallet, gengiver forløbet af mødet mellem herremanden og troldene.

Voxtorp kirke

Herluf Trolles kusine, Sidsel Ulfstand, var en meget selvstændig og kompetent adelskvinde der både syede skjorter til kongen, og som enke overtog styringen af godserne som familien ejede. En af deres godser, Ljungby, lå i Skåne. Sidsel kendt til historien om hvordan hendes mors slægt fik Trolle-navnet, og ville vide mere om trolde. En juleaften gik hun ned til sine tjenestefolks stue og efterlyste en svend der turde ride over til Maglestenen, for at se hvad trolde lavede. Hun ville give en ny klædning og den bedste hest i stalden til den modige. En meldte sig og han red afsted. I nattemørket, ved stenen, så han at højen ved stenen stod hævet på piller og trolde drak og dansede rundt om den. To trolde kom over til ham og bød ham at drikke troldekongens skål fra drikkehornet, og blæse i en fløjte/pibe de havde. En pige kom over og stod gemt bag ved hesten og sagde han ikke skulle drikke det. Han mente hun måtte være en kristen pige som trolde havde i deres magt. Han smed drikken, som ramte hesten og afsved dens hår. Dog ikke værre end at han straks sprang på hesten, og red tilbage til Ljungby med trolde drikkehorn og pibe. Trolde fulgte efter ham, men da havde folkene på Ljungby hævet vindebroen. Trolde ville have deres ejendele tilbage, ellers ville Ljungby brænde 3 gange og Sidsel Ulfstands familie uddø i løbet af 9 generationer, trods hun havde 7 sønner. Sidsel ville ikke aflevere horn og pibe, og den dag i dag er de stadig på Ljungby. Hendes slægt overlevede, men der har været brand på gården flere gange.

Trolleslægtens våbenskjold

Trolden på Trollevåbenskjold, som de ses på diverse 1500-tals genstande, var samtidens djævletrold. I Næstved kunne disse skræmmende væsner f.eks. ses malet, i al deres gru, på to epitafier i Skt. Peders kirke.³

Børge Trolle, Herlufs bror, blev endda omtalt som "Børge Dieffuel".⁴

Trolden på våbenskjoldet er et slankt, lettere behåret kønsløst væsen, gående med venstre hånd med klør holdt ud fra kroppen, og højre hånd holdende dens hale. Dens ansigt/hoved, med horn i panden, er altid på den nedre maveregion. Trolden vender mod venstre. Trolden på våbenskjoldet ses imidlertid mange gange vendt mod højre. I renæssancen brugtes det, ved ægtepar, at mandens våbenskjold blev spejlvendt mod hustruens. Det var "a courtoisie" som betyder af høflighed. Hustruen af Trolleslægt vil derimod altid benytte våbenskjoldet i dens oprindelige form, vestrevendt. Det kan ses i Regitze Gyldenstjernes ligsten i Skt. Peder kirke, Næstved. Hun var Sidsel Ulfstands datter og hendes mormor var Margrethe Arvidsdatter Trolle, en faster til Herluf Trolle.

Herluf Trolle var gift med Birgitte Gøje, derfor ses Trollevåbenet vendt "a courtoisie" på deres ejendele f.eks. ekslibris, på broderier osv. Ligstenen, til Børge Trolle og Pernille Gøje var oprindeligt lavet til Herluf og Birgitte. Den prydes af ridderen i rustning holdende sit skjold med trolden høfligt vendt mod sin hustru. Til det udvidede våbenskjold hører hjelmfigur og hjelmlæde. Trollevåbnets hjelmfigur er et troldehoved med horn i panden og gerne med ulvesakse (ulvefælder) ud for ørene. Der er mange genstande i Herlufsholm kirke der minder og ærer parret og deres slægt. Ud over stolegavle (fra 1627), lysestager og altertavlen er deres familieaner igennem generationers våbenskjold massivt tilstede på ligstenen og vægmindetavlen. Hele 16 til hver på tavlen, som fører tilbage til 1400-tallets tipoldeforældre.

³ Epitafier fra først i 1600-tallet

⁴ Kancelliregistrant 1539

Herluf og Børge Trolles rustninger og sværd er udstillet i en glasmontre bag alteret. Det menes at Herluf fik sværdet af Birgitte Gøje, muligvis til deres bryllup i 1544. Sværdet og sværdskenen er prydet med en Gøje muslingeskal og flere narrehoveder. Der er flere mulige grunde til at det ikke er troldehoveder der ses afbildet. Muligvis har smeden misforstået en skitse og aflæst troldehoveder som narrehoveder. Trollden som motiv på et våbenskjold fandtes mere eller mindre udelukkende på Trolle-våbenskjoldet, og er måske derfor ikke helt oplagt som prydd på et smukt stykke metalarbejde. Mere sandsynligt er det dog at det var et bevidst valg fra Birgitte Gøjes side. Biblioteket på Herlufsholm har et Nyt Testamente mærket "HT og BG 1551" med en tegning af et narrehoved og ordet "trol"⁵. Så muligvis legede parret lidt i privaten med at trollden blev til en nar, deres fromhed har ikke nødvendigvis udelukket humor fra deres samliv!

Heller ikke uden humor er trollden på Arild Huitfeldts gravsten, som også ligger bag alteret i Herlufsholm kirke. Huitfeldts mor Øllegaard Jacobsdatter Trolle var en søster fra Herluf og Børge Trolle-søskendeflokken. På Trollevåbenskjoldet på gravstenen har de valgt en alternativ og lidt pudsigt måde at fremstille en trolld som kvindelig ane. Den er desuden ikke helt efter de heraldiske regler, den vender mod højre. Og figurens bagdel er vendt mod beskueren. Trollden har desuden en kvindelig silhuet med strittende bryst. Hjemfiguren har ingen ulvesakse men lange hængende ører.

⁵ Side 21 Heraldisk Tidskrift 1965, Trolle-Våbenet af Sven Tito Achen. Afventer bekræftende svar fra Næstved Museum.

De berømte troldetræfigurer fra 1600 tallet

En anden af den store Trolle søskendeflok, Niels Trolle, døde et par uger efter Herluf i 1565, dræbt i et søslag ved Bornholm. Hans sønnesøn Niels, født i 1599, blev udnævnt til betydningsfulde poster, og var bl.a. statsholder i Norge under krigen mod svenskerne i 1658-60. Niels Trolle blev gift to gange og ejede sammen med den sidste hustru, Helle Rosenkrantz, en hel del ejendomme bl.a. godset Gavnø. Niels Trolle havde i 1648 fået lov til, af Christian IV, at indrette et kapel i Roskilde Domkirke, og donerede desuden et orgel, prydet med parrets våbenskjold, til domkirken. Gitterværket foran kapellet, som senere blev købt af Frederik IV, domineres af en pragtfuld trold holdt af to stående løver. Trolde og roser dekorerer desuden de lodrette rammestykker m.m. på begge gitterværk. Niels døde i 1667 og blev begravet i Trolle kapellet i domkirken, kisten blev lukket med sømhoveder formet som Trolle- og Munk våbenskjoldene. Parret var i gang med at forskønne Gavnø slotskapel, og den nærliggende Vejlø kirke, som også hører til under godset. Mette fortsatte dette arbejde med bestillinger af to prædikestole, to altertavler og stolegavle hos den lokale Næstvedbilledskærer Abel Schrøder den Yngre.

Vejlø kirke fik sin prædikestol i 1669, og om den står i bogen "Danmarks kirker" at "*stolens fantasifulde bærefigur, en allusion til Trolleslægtsens Våbenmærke, er formet som et kvindeligt Uhyre med Dyrefjæs og Kosvans*". Troldekvinde bærer prædikestolen på sit hoved og dækker sit skød med en rose. Mette Rosenkrantz holder en rose mod Niels Trolle i deres fælles portræt fra 1651. Det tyder på at hun yndede rosen som symbol, selv om den ikke er på Rosenkrantz våbenskjold. Roser er der imidlertid på Niels' mors Munk våbenskjold, så her er der motivsammenfald.

Året efter fik slotskapellet på Gavnø deres prædikestol, her båret direkte på troldens hals. Dens hoved er placeret lavt på dens bug og trolde holder en rose i venstre hånd og sin hale i højre. Den mandlige trolde "*bryster*" med nedad pegende brystvorter. I "Danmarks kirker" bæres den "*af Trolleslægtsens Vaabentegn: den hovedløse Trolde med Bruskmaske paa Maven, i venstre Haand holdende en Dobbeltroset, i højre Haand sin lange Svans*". Her ses Niels og Helles anevåben på topstykket på himlen. Altermavlen i Gavnø Slotskapel er prydet med parrets aners våbenskjold i alt 60, og deres forældres våbenskjold som alliancevåben med Trolle-Munk og Rosenkrantz-Gyldenstjerne.

Abel Schrøder har, naturligt nok, formgivet sine troldefigurer efter 1500 og 1600-tallets forestilling om djæveltrolde.

Som årene gik og nye generationer kom til, har menigheden til Vejle kirke været knap så begejstrede for at have en troldekvinde med et stort grin på læben stående i deres kirke. Sådant en skabning i deres kristne midte har krævet en forklaring. En ting var at Trollevåbenskjoldet havde en hovedløs trolde som symbol, noget andet var at have selve figuren af trolde/djæveln, eller hvad det nu var, i kirken. På fodlisten på prædikestolen over hende blev der i 1755, på latin, skrevet en forklaring "Når Trolde, o Præster, vil omstyrte Kirkerne, da bærer, o Præster, Trollernes Tegn Kirkerne!". Trolleslægten⁶ ønskede at fremstå, som kristne adelsmænd som igennem tiden havde kæmpet for kirken imod trolde/djævelskab. De var klar til

⁶ Niels Trolle var død i 1669, det var hans enke der stod for at færdiggøre projektet.

kamp igen hvis det skulle blive nødvendigt. Netop ved rent fysisk at have "Trollernes tegn" troldefigurene stående, under prædikestolen, viste Trollefamilien at de var troldenes overmænd. De var til skræk og advarsel skulle nogen trolde/med trolddom prøve at omstyrte kirkerne/de kristne. **Ingen** trolde var gode, heller ikke dem i Vejlø og Gavnøkirkerne. Med det in mente kan man alligevel fryde sig over Abel Schrøders fantastisk flotte, stærke troldefigurer, symbolet for Trollenes kamp mod djævelskab og de vantro!

I 1700-tallet ændrede forestillingen om hvordan trolde så ud sig igen. Nu var de ikke djævle som de havde været i 1500-1600 tallet. De boede stadig i huler, var ikke så store og var mere menneskelignende og havde tøj på! I øvrigt kunne de godt lide at ligge ude og sole sig! De var snu og kunne godt lide at drille mennesker. Folk var bange for at trolde skulle tage deres nyfødte børn inden de blev døbt og lægge et troldebarn i stedet. Troldebørn var grimme og dumme, og spiste rigtig meget, uden at de voksede sig store. Disse forbyttede børn kaldtes skiftinger. Trolde var, i Danmark, nu næsten synonym med nissen.

Et lokalt Næstved folkesagn, som kom med i en bog fra 1895, var det om Fladsåtrolde. Historien går ud på at trolde ville smide sand over kirkerne i Næstved for at standse larmen fra deres ringen med kirkeklokkerne. Om det var tilfældigt, måske, men det var under anden verdenskrig, at Næstved fik sin troldeeskulptur. Det nye Næstved Rådhus blev indviet i 1940, og 4 år senere blev Arne Bangs betonskulptur af Fladså trolde opstillet foran indgangen. Trolde står som en klodset kæmpe, med en tam vandstråle, faldende, fra dens mund, ned i en pøl vand. Et andet Næstvedsagn som dukkede op i den samme folkemindepublikation som Fladsåtrolde, handler om Slattenpatten. Her siges hun at være af ellefolk, en ellekvinde med lange slatne bryster, dvs. slet ikke så lækker og fristende som den tidligere omtalte ellefrue som "var udefinerbar, dejlig og strålende som solens lys forfra". Her har den voksne ellekvinde bryster så lange at de kunne kastes op over skulderen for at die et barn båret på ryggen. Så vi er tilbage til hvordan forestillingen om de mytologiske skabninger ændrer sig efter samtiden. Desværre er Vejløkirkes troldeemor med de nedhængende bryster, som dog er af beskeden størrelse, blevet koblet sammen med det mystiske væsen Slattenpatten, som var et helt andet væsen. Det ville billedskæreren Abel Schrøder, trods hans veludviklede humoristiske sans, nok have været noget fornærmet over! Og Trolleslægtes adelsfolk ville nok også gerne have været fri for at det var luftige ellekvinder de havde kæmpe imod og ikke djævletrolde!

Der bor stadig efterkommere af Niels Trolle i Danmark. Herluf Trolle og Birgitte Gøje etablerede kostskolen Herlufsholm i 1565, og skolen bruger de to skolegrundlæggeres våbenskjold på skolebadges, brevpapir osv. Herlufsholm kommune brugte et kommunevåben, med 3 muslingeskaller og en trolde som motiv fra 1961 til 1970, hvor den blev en del af Næstved kommune. Søværnet havde en fregat fra 1967-90, som var opkaldt efter Herluf Trolle, med Trollevåbenskjoldet lagt ovenpå et anker og med en kongekrone over.

Trolde som plastikdukke med strittende hår blev et succesrigt påfund af en dansker i 1959. Denne Gjøl-trolde skulle mærkværdigt nok bringe lykke! En ny Hollywood 3D animationsfilm "Trolls" udkom i efteråret 2016 med dem som omdrejningspunkt.

Udenfor Skandinavien, hvor trolde ikke havde været en del af egen kulturhistorie, fik de en plads i fantasy-fiktionen. Der er forskellige typer trolde i Hobbitten og Ringenes Herre, de er generelt store, stærke, dumme og onde, og flere har den egenskab at de bliver til sten i sollys. J.K. Rowling har også inddraget trolde i sit Harry Potter univers. Her i hele fire typer "mountain, forest, river and part-troll". Heller ikke de ligner Trollenes trolde, de slægter alle tilsyneladende de islandske på!

Live rollespil har været populært i ca. 25 år nu, og trolden er gerne en del af den fantasy-verden spillerne lever sig ind i. Her er trolden typisk stor, pelset og krumrygget. Så krumrygget at selve troldens hoved/ansigt er skubbet foran så det ser ud som om troldens ansigt er på dens mave. Faktisk som de islandske trolde, i nogles forestilling, så ud i den tidlige middelalder. Og som formentlig var baggrunden for at Trollenslægten i sin tid frembragte deres myte om trolden. Bare med deres tids renæssance-djævletrolde, som fik sit hoved skåret af, og på våbenskjoldet bærer det på maven.

Stormnæve fra "Munken og Myten Events"

Trold som benævnelse for en ondsindet person der generer folk på internettet, "trolling", passer oven ud godt til formålet. De er virkelig uhyrer som skal bekæmpes. Så man kan godt sige, at skulle disse trolde og andet djævelskab prøve at omstyrte os i fremtiden, og ikke kun i kirkerne, så er det godt at Trollenes tegn vil være med til at bære os igennem.

Vejlø kirke

Vær kirke

Kilder bl.a.

Heraldisk Tidsskrift 1965, Trolle-Våbenet af Sven Tito Achen

På Rejse med Abel Schrøder af Eva de la Fuente Pedersen

Danmarks kommunevåbener af Sven Tito Achen

